

Катерина О. Соловчук

РЕГУЛЮВАННЯ І ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ АПК В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглянуто актуальні проблеми регулювання і підтримки інноваційної діяльності у сфері аграрно-промислового виробництва в Європейському Союзі. Здійснено аналіз основних методів та інструментів державної політики ЄС в цілому та окремих країн-членів у даній галузі. Показано, що досвід стимулювання АПК може бути корисним для використання в умовах України.

Ключові слова: інновації; державне регулювання; аграрно-промисловий комплекс; ЄС.

Літ. 10.

Екатерина О. Соловчук

РЕГУЛИРОВАНИЕ И ПОДДЕРЖКА ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ АПК В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В статье рассмотрены актуальные проблемы регулирования и поддержки инновационной деятельности в сфере аграрно-промышленного производства в Европейском Союзе. Осуществлен анализ основных методов и инструментов государственной политики ЕС в целом и отдельных стран-членов в данной области. Показано, что опыт стимулирования АПК может быть полезным для использования в условиях Украины.

Ключевые слова: инновации; государственное регулирование; аграрно-промышленный комплекс; ЕС.

Kateryna O. Solovchuk¹

REGULATION AND SUPPORT FOR INNOVATIONS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE EUROPEAN UNION

The article describes the current state of regulation and support for innovations in the field of agroindustrial production in the European Union. The analysis of the key methods and instruments of state policy of the EU as a whole and in individual member countries in this area is carried out. It is shown that the EU experience in stimulation of agribusiness can be useful for Ukraine.

Keywords: innovation; government regulation; agroindustrial complex; the EU.

Постановка проблеми. Інноваційна стратегія розвитку як основний напрямок глобальних економічних перетворень у майбутні десятиліття забезпечуватиметься переважно за рахунок конвергенції технологій. У ході цього процесу з'являються різні технологічні напрямки на перетині існуючих, що значно розширить базу для проривних інновацій, в т.ч. і в аграрно-промисловому комплексі. Жодна країна сьогодні не може бути відсторонена від цих процесів.

У більшості європейських країн збільшуються масштаби фінансування інноваційних досліджень і розробок з усіх джерел, зростає також їх результативність. Активно розвиваються високотехнологічні види діяльності, одночасно підвищується наукоємність традиційних, базових галузей промисловості, АПК, сфери послуг. Тому досвід державного регулювання інновацій в аграрно-промисловому виробництві країн Європейського Союзу вкрай важливий для України. Це обумовлено тим, що наша держава не лише взяла реальний курс на євроінтеграцію, але є великою сільськогосподарською країною, в якій інновації в АПК є конче необхідними.

¹ National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення наукових досліджень з проблематики інноваційного розвитку дозволило відзначити праці таких дослідників, як В.В. Бондар [2], О.М. Луцків [4], В.І. Покотилова [5], П.Т. Саблук [3] та ін. Водночас, проблема державного регулювання інноваційного розвитку АПК поки ще не отримала належного дослідження.

Метою дослідження є вивчення й узагальнення головних особливостей державного регулювання і підтримки інноваційної діяльності в аграрно-промисловому комплексі Європейського Союзу.

Основні результати дослідження. При формуванні стратегії інноваційної діяльності принципово важливим є вибір визначального вектора державної політики. Найбільшого поширення за кордоном одержала державна політика, що базується на механізмах фінансової підтримки НДДКР, а також формах права на об'єкти інтелектуальної власності.

Державна підтримка науки і виробничих інновацій – найбільш ефективна форма бюджетних вкладень у сільське господарство. Інвестиції в цю сферу мають довгострокову перспективу і найбільшу окупність – до 70% [8].

Головні аспекти інноваційного розвитку в ЄС відображено у Спільній сільськогосподарській політиці (Common Agricultural Policy – CAP). За більш ніж 40 років реалізації CAP стала важливою складовою загальної політики Європейського Союзу. Значна частина бюджету ЄС йде на потреби аграрної політики, хоча її відсоток неухильно знижується протягом останніх років з понад 50% загального бюджету у 1990-х рр. до 30% на сьогодні.

Починаючи з 1997 р. CAP складається з двох основних фондів, які складають частину загального бюджету ЄС: Європейський фонд сільськогосподарських гарантій (EAGF) фінансує прямі виплати фермерам і містить ряд заходів з регулювання ринків сільськогосподарської продукції. Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD) фінансує програми розвитку сільських районів держав-членів [8].

Підтримка передачі знань та інновацій легко доступні за допомогою широкого спектра заходів в політиці розвитку сільського господарства ЄС. Яскравим прикладом цього є програма «LEADER». У цій програмі місцеві стратегії розвитку реалізуються на основі державно-приватного партнерства і т.зв. «місцевих ініціативних груп». При цьому, сільські території повинні досягти щонайменше однієї з трьох цілей EAFRD: підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства; поліпшення стану довкілля та сільській місцевості; поліпшення якості життя та управління господарською діяльністю в сільській місцевості.

Зв'язки між CAP та іншими науково-технічними політиками і програмами ЄС реалізуються через програму FP7², зокрема, у її розділах, що стосуються продовольства, сільського господарства та пріоритетності біотехнологій.

Нині Європейський союз розпочав здійснення стратегії ЄС під назвою «Горизонт 2020», метою якої є просування інноваційного, сталого та інклюзивного зростання в усіх сферах економіки. Бюджет стратегії складає

---

² Програма ЄС щодо фінансування досліджень та інновацій, що передувала чинній програмі «Горизонт 2020» та діяла у 2007–2013 роках.

3851 млрд євро, або 5% від загального бюджету ЄС. У зазначеній стратегії поставлено 5 ключових цільових завдань, які повинні бути досягнуті до 2020 року [9].

Стратегія «Горизонт 2020» передбачає створення системи європейського партнерства інновацій (EIPs) на період 2014–2020 рр. Мета такого підходу полягає в генерації нових ідей і перетворенні існуючої системи неявних знань в цільові рішення. Такий підхід повинен не тільки стимулювати спільне створення інновацій і впровадження цих рішень у практику, а й прискорити поширення інноваційних ідей.

Сільськогосподарське Європейське партнерство з інновацій, сільськогосподарської стійкості та продуктивності (EIP-AGRI) було розпочато Європейською Комісією в лютому 2012 р. і ставить своєю метою сприяння розвитку конкурентоспроможності і сталості сільського та лісового господарства, забезпечення стабільних поставок продовольства, кормів і біоматеріалів, як існуючих, так і нових, стійке управління природними ресурсами, від яких залежить сільське господарство, налагодження гармонії з навколишнім середовищем.

EIP працює з використанням оперативних груп, які утворюються різними суб'єктами, наприклад, фермерами, науковцями, підприємцями, невиробничими організаціями (НВО) тощо. Оперативні групи будуються навколо конкретних інноваційних проектів, з ініціативи зацікавлених суб'єктів. Склад оперативної групи може відрізнятися в залежності від конкретного проекту і його мети. Оперативні групи повинні скласти опис проекту, очікувані інноваційні результати, підходи до реалізації проекту, процес прийняття рішень. Важливою передумовою фінансування є те, що оперативні групи повинні взяти на себе зобов'язання поширювати результати своєї роботи через мережу EIP.

Сільське господарство ЄС надзвичайно різноманітне, тому існують різні види інновацій актуальні для різних виробників і/або держав-членів. Ферми в ЄС різняться, зокрема, за структурою і/або розміром, продукцією, технологіями, які вони використовують, а також різними умовами навколишнього середовища, ґрунтів і клімату, в якому вони працюють. 75% продукції АПК припадає на 3 з 14 млн агрогосподарств ЄС. Саме ці 3 млн господарств (холдингів) і є головними новаторами, які розробляють інновації. З іншого боку, існують мільйони селянських господарств, які постійно стикаються з різними соціально-економічними проблемами і для яких інноваційна діяльність є другорядною. Нарешті, є фермерські господарства, які могли б бути розглянуті як такі, в середині яких існують інноваційні бізнес-моделі [8].

На цьому тлі можна оцінити різні типи інновацій та інструментів, необхідних європейському АПК. Наприклад, у невеликих важливим є поширення передового досвіду інноваційних фермерських господарств, а також більший акцент на соціальні інновації, приділення особливої уваги диверсифікації сільськогосподарської діяльності, а також інфраструктурі. Середнім і великим господарствам доцільно впроваджувати наукоємні інновації.

В основі всіх процесів управління науково-інноваційною діяльністю (НІД) лежить планування, хоча воно носить обмежений характер і нерозрив-

но пов'язане з фінансуванням (бюджетуванням) або здійснюється паралельно. Набір методів і засобів державної політики, спрямованих на розвиток інновацій, досить широкий, хоча її варіанти, рушійні сили і організаційні рішення в різних країнах мають свої особливості [7, 68–69].

Серед методів державного стимулювання інноваційної діяльності (ІД), що використовуються в ЄС, можна виділити прямі і непрямі.

Прямі методи державного регулювання ІД мають дві форми: адміністративно-відомчу і програмно-цільову. До числа прямих заходів можна віднести зниження «ціни» капіталу (використання спільних систем субсидування пільгового оподаткування НДДКР), а також полегшення доступу до нього (розвиток венчурного капіталу, фондових ринків). У ЄС великого поширення одержали низькопроцентні позики як засіб стимулювання ІД у промисловості.

Держава допомагає інноваційному бізнесу і непрямими методами, зокрема через сферу освіти, підготовку професійних кадрів і формування управлінських консультативних служб шляхом підвищення мобільності робочої сили, створення науково-технічної інфраструктури.

Крім зазначених методів державного регулювання ІД, важливим напрямком державної підтримки на всіх рівнях є сприяння розвитку венчурного підприємництва. У світовій практиці використовуються наступні види податкових пільг, які стимулюють ІД:

- надання дослідницького й інвестиційного податкового кредиту, тобто відстрочка податкових платежів у частині витрат з прибутку на інноваційні цілі;

- зменшення податку на приріст інноваційних витрат;

- «податкові канікули» протягом декількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів;

- податкові знижки як доповнення до амортизаційних відрахувань у вигляді звільнення від оподаткування частини прибутку, що реінвестується у технологічне обладнання;

- податкові зони («гавані») з особливим пільговим режимом обкладання в межах технопарків, технополісів, науково-промислових зон;

- спеціальні інноваційні наукові фонди, які формуються за рахунок відрахувань від фонду заробітної плати і прибутку компаній, що звільняються від податку на прибуток;

- надання пільг залежно від пріоритетності виконуваних проектів;

- податкові пільги для приватних підприємств, які сприяють реалізації державних науково-технічних інноваційних програм;

- звільнення від податку на прибуток підприємств у сфері новітніх галузей промисловості (на 2–3 роки з моменту їх створення);

- пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих на акції інноваційних організацій;

- зниження ставок податку на прибуток, що спрямовується на спільні НДДКР;

- зв'язок надання пільг з урахуванням пріоритетності виконуваних проектів;

- пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, що входять до складу ІД;

- зменшення оподатковуваного прибутку на суму вартості приладів і обладнання, для ВНЗ, НДІ та інших інноваційних організацій;

- відрахування з оподатковуваного прибутку внесків у благодійні фонди, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;

- зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з наступним пільговим оподаткуванням у випадку використання на інноваційні цілі тощо [1, 8–10].

У Великій Британії, Німеччині, Італії, підприємства, що працюють з прибутком, мають право віднімати з оподаткованої бази 100% витрат на НДДКР. В Австрії ця величина становить 105%, у Данії – 125% [10].

У деяких країнах розповсюджений і т.зв. податковий кредит (tax credit), за допомогою підприємствам зменшується вже нарахований податок на прибуток на суму, що дорівнює певному відсотку від витрат на НДДКР. У Франції, наприклад, ця податкова пільга залежить від приросту витрат на НІД по закінченні певного часового періоду. У Нідерландах величина податкового кредиту пропорційна збільшенню загальної суми витрат на НДДКР [7, 69–70].

З метою інноваційної підтримки малих і середніх фірм держава (Німеччина, Франція) субсидіює організації-«інкубатори», які протягом певного часу надають «молодим» фірмам необхідні послуги, сприяють створенню благополучних умов господарювання, забезпечують доступ до результатів НДР, а у виняткових випадках організують фінансування нових підприємств. У ЄС активно функціонують інноваційні центри (ІЦ), деякі з них перебувають у віданні місцевої влади, а більші входять у Європейську мережу з базою в Брюсселі. Вона поєднує близько 40 ІЦ. Зв'язуючи ІЦ різних країн, Європейська мережа полегшує фірмам міжкрайнову торгівлю технологіями [8].

Фінансуються технопаркові структури по-різному. Одні повністю утримуються за рахунок державних коштів (Бельгія), інші мають змішані джерела доходів. Наприклад, на розвиток інфраструктури в Лейденському парку (Нідерланди) 50% необхідних коштів виділяє муніципалітет, а 50% – університет. У Великій Британії, як і у всіх європейських країнах, основним інвестором у розвитку наукових парків є державний сектор. Кошти центрального уряду і місцевих органів влади досягають більше 40% всіх інвестицій [4, 334–335].

Європейський досвід розвитку технопаркових структур свідчить про величезну роль державного фінансування. Конкретний внесок у розвиток інфраструктури і будівництво парків з фондів центрального і місцевого будівництва становить у Франції – 74%, Німеччині – 78%, Бельгії – близько 100%, Нідерландах – приблизно 70%, у Великій Британії – 62% [8].

Участь держави гарантує в ряді випадків більш сприятливі умови для реципієнтів венчурного капіталу. Так, фінансований урядом Данії фонд не вимагає відшкодування надаваних їм позик у випадку провалу проектів малого і середнього бізнесу (МСБ), розрахованих на створення нових технологій.

Діюча в Нідерландах схема передбачає надання МСБ позик, які також можна не повертати у випадку технічної або комерційної невдачі. Шведський інвестиційний фонд, основним акціонером якого є уряд, звільняє фірми, що одержали на 6–10 років позики з метою забезпечення стартового капіталу, від сплати відсотків у перші 2 роки і виплати самого боргу з позики протягом перших 4 років.

У Німеччині і Франції для надання гарантій позик створюються спеціальні фінансові інститути. У цьому випадку держава виступає їхнім великим акціонером або вторинним гарантом.

Як свідчить досвід Великої Британії, програми державних гарантій є в цілому досить ефективними. З 50 тис. позик малим фірмам, що одержали такі гарантії в 2000-х роках, не були повернуті лише 22% [1, 9–10].

Найбільш активну роль в інноваційному стрибку індустріально розвинених країн відіграє внутрішньофірмова наука, інтегрована в реальний сектор економіки. У таких країнах ЄС, як Велика Британія, Франція, Чехія, Австрія, Бельгія і Німеччина, на її частку припадає 62–70% загальних витрат на науку [8].

До основних напрямків інноваційної політики ЄС відносяться: вироблення єдиного антимонопольного законодавства; використання системи прискореної амортизації обладнання; пільгове оподаткування НДДКР; заохочення малого наукомісткого бізнесу; пряме фінансування організацій для заохочення інновацій в галузі новітніх технологій; стимулювання співробітництва університетської науки і організацій, які виробляють наукомістку продукцію.

Сьогодні основою інноваційної політики ЄС є програма «Горизонт 2020», прийнята в 2011 р. [9]. Головна мета даного документа – прискорення і спрощення процесів впровадження результатів наукових досліджень у готових продуктах на національному і наднаціональному рівнях, а також сприяння поширенню інновацій в ЄС.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що в Європейському Союзі надається велика увага державній підтримці інноваційного розвитку аграрно-промислового комплексу.

Протягом всього періоду існування даного інтеграційного об'єднання це питання практично ніколи не випадало з уваги як ЄС в цілому, так і окремих його країн-членів. Було створено і реалізовано ряд програм та ініціатив із мільярдними бюджетами. Розроблено і впроваджено інфраструктуру інноваційного розвитку АПК.

В ЄС широко використовуються прямі і непрямі засоби стимулювання розвитку сільського господарства. Особливе місце в них займає податкове стимулювання.

Зазначений досвід регулювання та підтримки аграрно-промислового комплексу, з нашої точки зору, є актуальним для України, а механізми, які застосовуються при цьому, придатні для використання в українських умовах.

Зокрема, вважаємо за доцільне прийняти державну програму розвитку інновацій в АПК України, з використанням механізмів державно-приватного партнерства. Також можливим є використання податкових пільг, зокрема: відстрочки податкових платежів, зменшення податку на приріст інноваційних

витрат, «податкові канікули» на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проєктів тощо. Це, на нашу думку, сприятиме подальшому розвитку національного агропромислового комплексу на інноваційних засадах.

1. *Алексєв І.В., Желізняк Р.Й.* Європейський досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності // Проблеми економіки та управління.— №725. — С. 7–16.

2. *Бондар В.В.* Особливості формування сільськогосподарської політики Європейського Союзу // Глобалізація та проблеми економічного розвитку країн у сучасних умовах. — Чернівці, 2008. — С. 23–28.

3. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект / П.Т. Саблук та ін. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 704 с.

4. *Луцків О.М.* Європейські орієнтири інноваційного розвитку: досвід для України // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.— 2009.— Вип. 5: Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в регіонах. — С. 331–342.

5. *Покотилова В.І.* Управління інноваційною діяльністю в аграрному виробництві / М-во освіти і науки України, Київ. нац. аграр. ун-т. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 303 с.

6. *Росоха В.В., Гусак О.М.* Формування інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 240 с.

7. *Хірівський П.П.* Стратегія розвитку та екологізація сільського господарства в Європі та Україні // Екологічні, технологічні та соціально-економічні аспекти ефективного використання матеріально-технічної бази АПК. — Львів, 2008. — С. 67–72.

8. European Commission (2012). Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the European Innovation Partnership 'Agricultural Productivity and Sustainability'. Brussels, 29.02.2012, COM(2012)79 final // www.eea.europa.eu.

9. Factsheet: Horizon 2020 budget // ec.europa.eu.

10. OECD/ FAO (2011). OECD-FAO Agricultural Outlook 2011–2020 // dx.doi.org.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2014.